

**Självständigt arbete (examensarbete), 15 hp, för
Kandidatexamen i Personal- och arbetslivsvetenskap
VT 2024**

Suddiga gränser och tydliga gråzoner

- en intervjustudie om gymnasielärares beskrivningar och förklaringar av hot och våld

Linda Borngård och Fanny Johansson

Fakulteten för ekonomi

Författare

Linda Borngård & Fanny Johansson

Titel

Suddiga gränser och tydliga gråzoner- en intervjustudie om gymnasielärares beskrivningar och förklaringar av hot och våld

Handledare

Vesa Leppänen

Sammanfattning

Denna studie undersöker gymnasielärares beskrivningar och förklaringar av hotfulla situationer. Genom fem semistrukturerade intervjuer med lärare från olika skolor i landet utforskar studien den komplexa verkligheten av hot och våld i skolmiljön. Tidigare forskning belyser lärares utsatthet för hot och våld av elever, där den främsta formen är det verbala våldet som lärare indirekt bevittnar eller blir utsatt för. Den här studiens resultat visar på en liknande verklighet. Normaliseringen av elevers våldsbejakande språk gör det svårt för lärare att urskilja gränsen mellan verbalt våld och vanligt språkbruk, vilket bidrar till svårigheter i att bedöma elevers intentioner. Resultatet visar att lärare blir utsatta för hot som sällan tas på allvar förrän externa omständigheter spelar in och att situationer kopplade till lärarens utbildningsuppdrag framstår som särskilt riskfyllda. Studien indikerar att detta är ett samhällsproblem som inte enbart går att lösa i klassrummet. Denna utveckling kräver åtgärder från både skolläring och samhälle för att skapa en trygg arbetsmiljö för lärarna och en kvalitativ utbildning för nästa generation.

Ämnesord

Kvalitativ, Lärare, Accounts, Symbolisk interaktionism, Hot, Våld, indirekt våld, verbalt våld

Förord

Vi vill först och främst rikta ett stort tack till våra intervjupersoner som valde att berika vår studie genom att dela sina upplevelser av hotfulla situationer. Utan er hade inte den här studien varit möjlig att genomföra.

Vi vill också tacka vår handledare Vesa Leppänen, för hans ovärderliga hjälp och insikt i ämnet.

Det finns fler som har varit av betydande vikt för den här uppsatsens genomförande, nämligen våra kära sambos, som har fått utstå dagligt tjat om hotfulla situationer och accountsteorin. Även många kvällar där de har fått stå för tillagning av middag och läggning av barn. Ett stort tack till er.

Framförallt skulle vi vilja rikta ett tack till varandra för att vi har lyckats genomföra detta arbete med vänskapen i behåll. Tillsammans har vi druckit otaliga koppar med kaffe, skrattat och gråtit i med och motgång.

Tack!

1. Inledning	4
1.1 Problembakgrund	4
1.1.1 Våldet mot lärare	4
1.1.2 Förekomsten av våld	5
1.1.4 I skuggan av våldet	6
1.1.5 Oron över att inte veta	7
1.1.6 Hot mot utbildningssystemet	7
2. Studiens syfte	7
3. Teoretiska utgångspunkter	8
3.1 Symbolisk interaktionism	8
3.2 Accounts	8
3.3 Teoretiska perspektiv med Wästerfors och Andersson	9
3.3.1 Wästerfors	9
3.3.2 Andersson	10
4. Metod	11
4.1 Kvalitativ metod	11
4.2 Intervjupersoner	12
4.3 Intervjusituationen	13
4.4 Analys av empiriskt material	14
4.5 Metoddiskussion	15
4.6 Forskningsetik	16
5. Resultat	17
5.1 Beskrivningar av våldet	17
5.2 Osäkerheten	18
5.2.1 När leken eskalerar	18
5.2.2 Vad är våld och inte våld	19
5.2.3 Hot eller inte hot	19
5.3 Lärarnas förklaringar till hot och våld	20
5.3.1 Situationer som framkallar våld	20
5.3.2 Egenskaper hos elever	21
5.3.3 Egenskaper hos lärare	21
5.3.4 Egenskaper hos organisationen	22
6. Diskussion	23
6.1 Beskrivningar av våldet	23
6.2 Osäkerheten	24
6.3 Förklaringar	25
6.4 Kritisk blick	29
7. Slutsats	29
7.1 Framtida forskning	29
8. Referenslista	30
9. Bilaga 1	33
10. Bilaga 2	34
11. Bilaga 3	35

1. Inledning

Tanken på det här examensarbetet föddes ur en gemensam övertygelse om att alla yrkesgrupper förtjänar en trygg och hälsosam arbetsmiljö. Arbetsplatsvåld är ett vanligt förekommande fenomen i dagens arbetsliv. Hot och våld är en del av vissa yrkesgruppers vardag (Patel & Holmberg, 2015). Enligt Wikman (2016) är det svårt att definiera hot och våld då uppfattningen om vad som utgör det skiljer sig åt mellan olika yrkesgrupper. Läraryrket definieras som ett yrke som i hög grad blir utsatt för både hot och våld (Patel & Holmberg, 2015).

I massmedia är det inte ovanligt att skolan presenteras som en plats med bristande resurser, ökade dokumentationskrav och för stora elevgrupper. Det här i sin tur leder till stressade lärare som känner ett minskat engagemang för sitt yrke (Olsson, 2021). En annan aspekt som rapporterats frekvent om i media är det ökade våldet inom svenska skolor och därmed lärarnas utsatthet. Idag är det inte ovanligt att lärare dagligen utsätts för utåtagerande elever och behöver utstå kränkningar, hot eller till och med fysisk misshandel (Läraryrket, 2021). Läraryrketets rapport *När tryggheten brister* (2021) tydliggör att en stor del av lärarna, både i grund- och gymnasieskolan, ser hot och våld som ett störande moment i undervisningen.

Mot ovanstående bakgrund fokuserar den här studien på att undersöka hur lärare, genom deras egna perspektiv, beskriver och förklarar hotfulla situationer innefattande hot och våld.

1.1 Problembakgrund

1.1.1 Våldet mot lärare

Omfattande forskning har genomförts internationellt gällande det eskalerade våldet mot lärare (McMahon, Martinez, Espelage, Rose, Reddy, Lane, Reynolds, Jones & Brown, 2014; Ben-Hayun & Zysberg, 2023; Berkowitz, Bar-on, Tzafrir & Enosh, 2022). En svensk studie utförd för Arbetsmiljöverket tar upp olika definitioner av våld. Göransson, Näswall och Sverke (2011) gör en distinkt skillnad mellan indirekt och direkt våld och vad det kan innebära. Den *indirekta formen* av våld kan ta sig uttryck i form av manipulering, isolering eller att man är allmänt besvärlig och stör pågående undervisning eller arbete. Knight et al., (2011) begränsar inte indirekt våld till att endast bevittna våld utan menar att det även kan handla om att få kännedom om att någon i sin närhet har blivit utsatt. Den *direkta formen* av våld handlar snarare om verbala och fysiska aspekter som kognitiva, emotionella eller beteendemässiga former där en person är fysiskt närvarande i sitt agerande (ibid). Vi kommer likt författarna Göransson et al., (2011) och Knight et al., (2011) att benämna våldet för direkt och indirekt.

Andra utländska studier benämner våldet som *directed at teachers, witnessed violence* eller *exposure to violence*. En amerikansk studie baserad på 2998 lärare definierar våldet lärare kan möta som, obscena gester, obscena kommentarer, verbala hot, förolämpningar, föremål som kastas, vapen som riktas mot läraren, stöld av privat egendom, skadegörelse av privat

egendom, cybervåld, fysiska våldsattacker utan eller med sjukvård som följd (McMahon et al., 2014). Den israeliska studien av Ben-Hayun et al., (2023) har undersökt både direkt våld mot lärare och indirekt våld som lärare bevittnar. Våldet riktat mot lärare definieras som antingen verbalt, fysiskt eller online, medan att bevittna våld handlar om att se sina kollegor bli utsatta av antingen elever eller föräldrar, genom att bli attackerade verbalt eller fysiskt. Den verbala aspekten består av svärande, förolämpningar och oförsämndhet medan den fysiska består av knuffande, sparkande, slag, och att få föremål kastade på eller mot sig.

Sverige har till skillnad från andra länder inte studerat lärares utsatthet för hot och våld i lika stor utsträckning som andra länder (Estrada, Granath, Shannon, Törnqvist, 2009). Dock finns det några studier som adresserar problemet. Lärarförbundets rapport (2021) visar att mer än hälften av lärarna rapporterade att de hade blivit utsatta för hotfulla situationer av elever de senaste två åren. Scaramuzzino (2020) studie, baserad på 1236 stycken personer inom offentliga yrken som lärare, journalister och socialarbetare undersökte i vilken utsträckning de olika yrkesgrupperna hade utsatts för hat, hot eller trakasserier under de senaste två åren. Resultatet visar att socialarbetare är den grupp som utsätts för flest incidenter av hat, hot och trakasserier men minst frekvent och minst sällan av att hoten förverkligas. Journalister är mer frekvent utsatta, men i mindre utsträckning än socialarbetare med om att hoten förverkligas. Läraryrket rapporteras däremot som det yrke som utsätts mest intensivt men i mindre utsträckning än de andra yrkesgrupperna. 18% av lärarna rapporteras ha varit utsatta för det hat, hot och trakasserier, "ibland varje månad" och en tiondel "ibland varje dag". Lärarna hade även varit med om att hoten förverkligades i störst utsträckning. Det här visar hur allvarligt problemet är.

1.1.2 Förekomsten av våld

Verbalt våld är det mest förekommande våldet mot lärare enligt tidigare studier (McMahon et al., 2014; Ben-Hayun & Zysberg, 2023; Berkowitz et al., 2022; Lärarförbundet 2021, Knight et al., 2011). Knight et al., (2011) visar att hälften av alla deltagande lärare rapporterade ha varit utsatta för verbalt våld av elever de senaste två åren. Det här är liknande siffror som Lärarförbundet (2021) visar där 42% ansåg sig ha varit utsatta för det verbala våldet. Waddington, Badger och Bull (2005) studie belyser att verbalt våld kan anses vara lika skadligt som fysiskt våld och kan resultera i känslor som rädsla och maktlöshet.

Framförallt kvinnliga lärare rapporterade en högre grad av verbalt våld medan fysiskt våld var mer förekommande bland manliga lärare (McMahon et al., 2014; Knight et al., 2011). Dock visar en kvalitativ studie genomförd i Israel, baserad på 20 stycken kvinnliga lärare, att de förutom verbalt våld, också blev utsatta för fysiskt våld. Lärarförbundets rapport (2021) visar att 16% av lärarna hade blivit utsatta av elever för fysiskt våld under de senaste två åren. En annan israelisk studie visar att yngre och mindre erfarna lärare blev utsatta i större utsträckning (Berkowitz et al., 2022).

1.1.3 Hot och våld mellan elever

Arbetsmiljöverkets rapport (2023) betonar att allvarliga händelser kopplade till hot och våld inom skolmiljön har fördubblats de senaste 10 åren. Brottsförebyggande rådets (BRÅ) rapport *Skolundersökning om brott* (2022) visar att elever i hög grad både blir utsatta och utsätter andra för våld under skoltid. Omfattande forskning har genomförts gällande mobbning där de flesta svenska undersökningar som finns att tillgå har riktats mot grundskoleelever. Brås rapport *Hot och våld mot elever i skolmiljö- Om utvecklingen, vilka som utsätts och överlappning med mobbning* (2024) visar att elever, inte bara blir utsatta för mobbning utan även för hot och våld.

I rapporten framgår det att flera av de som utsatts för hot och våld inte anser sig ha varit utsatta för mobbning. Det är därför en betydande skillnad mellan begreppen och vi har i vår uppsats valt att endast inkludera hot och våld mellan elever, med exkludering från mobbning. Anledningen är att vi ämnar undersöka hur lärare beskriver och förklarar hotfulla situationer, inte gå in på hur elever påverkas av att bli utsatta för upprepade kränkningar som mobbning (Brå, 2024). Undersökningen visar att det verbala våldet var dominerande mellan elever medan grövre fysiskt våld var mer ovanligt (Estrada et al., 2009). Det här går i linje med tidigare forskning som pekar på att elever mer ofta tar till verbalt våld mot sina lärare (Ben-Hayun & Zysberg, 2023; Knight et al., 2011; McMahon et al., 2014; Lärarförbundet, 2021).

1.1.4 I skuggan av våldet

Svenska studier avseende att bevittna våld eller hotfulla situationer på arbetsplatsen är begränsade (Forte, 2020). Forskning visar att lärare exponeras för det indirekta våldet i stor utsträckning (Knight et al., 2011; Lärarförbundet, 2021). Brås rapport (2024) visar att runt 15% av eleverna rapporterade ha varit utsatta för hot och våld under åren 2015-2021. Årets undersökning visar liknande siffror. Genom de här studierna går det att dra slutsatsen att det är vanligt förekommande med våld mellan elever. Rapporten *Grövre våld i skolan* skiljer på lättare fysiskt våld och grövre våld genom att definiera att grövre våld ofta leder till personskador (Estrada et al., 2009). Cirka 80% av lärarna rapporterade enligt Lärarförbundet (2021) ha bevittnat lättare fysiskt våld mellan elever.

En kanadensisk studie undersökte lärares utsatthet i tre olika former. Den första var att vara offer för elevaggression, både verbalt och fysisk. 47,4% rapporterade minst en gång medan de andra formerna som handlade om att bevittna våld mellan elever eller våld mot lärare hade betydligt högre siffror. 98,9% rapporterade någon gång ha varit utsatta för att bevittna konflikter mellan elever medan 94,9% någon gång hade varit med om att se sina kollegor bli utsatta för våld av elever (Olivier, Janosz, Morin, Archambault, Geoffrion, Pascal, Goulet, Marchand, Pagani, 2021). Det här innebär att nästan alla lärare som deltog i studien hade bevittnat någon form av indirekt våld.

1.1.5 Oron över att inte veta

Det finns flera negativa konsekvenser kopplade till att bli utsatt för arbetsplats våld, Ben-Hayun och Zysberg (2023) lyfter PTSD-liknande symptom som ett av dessa. Andra studier visar att även vittnen till våld kan drabbas negativt genom att utveckla en rädsla över att själv bli utsatt (Akbolat, Sezer, Unal, Amarat, Durmus, 2021; Forte, 2020). Det här innebär att det är fler än brottsoffret som riskerar att fara illa av situationen. Vi vill därmed poängtera att lärare inte bara utsätts för det direkta, eller indirekta våldet, utan att det också kan handla om rädslan av att inte veta vad som ska hända (Arbetsmiljöverket, 2023). Det här styrks av Scaramuzzino (2020) som visar att en hotfull arbetsmiljö, oavsett om hoten förverkligats eller inte, lett till att vilja avsluta sin anställning.

Enligt rapporten *Samhället mot skolattacker* (SOU 2023:28) framgår det att polisen varje vecka mottar tips om potentiella skolattacker. Det här innebär att lärare dagligen inte bara utsätts för risken att bli utsatt för våld utan också av oron av att något ska hända på deras arbetsplats. De flesta studier som vi har funnit behandlar våld mot lärare inom kontexten, högstadieskolor och inte gymnasieskolor. En enkel förklaring till det är att högst andel hot och våld rapporterats inom högstadieskolor (Läraryrket, 2021). Läraryrkets rapport *När tryggheten brister* (2021) visar dock att 15% av gymnasielärarna anser hot och våld vara ett ganska eller mycket stort problem. Dock skriver Forte (2020) att underrapporteringar kring våld i arbetslivet är vanligt och att det indirekta våldet inte har undersökts i stor utsträckning.

1.1.6 Hot mot utbildningssystemet

Vår uppfattning är att hot och våld, framförallt det indirekta våldet, är ett stort problem för lärare, även inom gymnasieskolan. Läraryrkets ordförande Johanna Jaara Åstrand poängterar att det kan ha förödande konsekvenser för de lärare som upplever hot och våld och kan vara en bidragande faktor till att lämna läraryrket (Läraryrket, 2021), vilket även SCB:s rapport "Lärare utanför yrket" (2022/2023) understryker. För oss är läraryrket ett samhällsnyttigt och demokratiskt yrke där arbetsmiljöproblemen behöver tas på större allvar. Den nyligen publicerade rapporten *Ny rapport: Läraryrket ett hot mot Nordens länder*, avslöjar att Sverige står inför en akut brist på legitimerade lärare. Den här bristen hotar inte bara utbildningssystemet utan även samhällsordningen som helhet. Det här blir tydligt då en tredjedel av dagens gymnasieelever kämpar för att uppnå tillräckliga betyg (Huss, 2024). Skolan är en integrerad del av samhället och det är viktigt att erkänna att problem med hot och våld inte bara påverkar skolan utan samhället i stort. Det krävs därför ett förebyggande arbete, både på samhälls nivå och inom skolan, för att effektivt kunna hantera utmaningarna kring det här. För att minimera förekomsten av hot och våld inom skolmiljön är det viktigt att förstå roten till hur våldssituationer uppstår och vilka konsekvenser det medför för både lärare och utbildningssystemet (Läraryrket, 2021).

2. Studiens syfte

Syftet med studien är att undersöka gymnasielärares beskrivningar och förklaringar av hotfulla situationer innefattande hot och våld. Genom att utforska hur lärare förklarar dessa

situationer syftar studien till att öka förståelsen för den komplexa dynamiken lärare möter. Målet är att bidra till en djupare förståelse kring de utmaningar och konsekvenser som kan uppstå när det gäller bedömningen av hotfulla situationer och skapandet av trygga arbetsmiljöer för lärare.

3. Teoretiska utgångspunkter

I det här avsnittet presenteras de teoretiska utgångspunkter som vi har funnit lämpliga att använda för att analysera empirin som har framkommit under intervjuerna. Vi har valt att använda oss av symbolisk interaktionism presenterad av Trost & Levin (2011), ett perspektiv som belyser de sociala aspekterna av handlingar, samt accountsteorin av Scott och Lyman (1968), som fokuserar på hur människor förklarar sitt eller andras handlande genom att använda sig av ursäkter eller rättfärdigande. Integrationen av dessa teorier skapar en förståelse för hur lärarna beskriver och förklarar elevers våld och hot, i kontexten av den sociala interaktionen.

3.1 Symbolisk interaktionism

Den symboliska interaktionismen är en teoretisk tankemodell som kan förklaras som ett socialpsykologiskt perspektiv på hur människan förstår den sociala verkligheten, samhället och dess grupper vi lever i (Trost & Levin, 2011). I all social interaktion använder vi oss av symboler som skapas genom utbyte av ord och saker som vi har en gemensam tolkning av. Symbolerna blir först symboler om de har samma betydelse för oss som för andra i omgivningen (Trost & Levin, 2011). Genom att använda oss av symbolisk interaktionism i vår studie kan vi förstå hur normer och maktdynamiken tar sig uttryck i skolmiljön och påverkar hotfulla situationer. Symbolisk interaktionism fokuserar på samspel och hur människor skapar mening genom social interaktion (Trost & Levin, 2011). Vår studie lägger fokus på lärare och elevers relationer och hur dessa påverkar eller bidrar till våldssituationer. Genom att anta perspektivet symbolisk interaktionism skapas verktyg för att kunna utforska hur elevers verbala och fysiska handlingar skapar identitet och relationer inom den kulturella kontexten inom skolan.

3.2 Accounts

Enligt Scott och Lyman (1968) är människor ständigt engagerade i den mentala processen i att tolka och förklara händelser och handlingar i sin omgivning. Den här strävan gäller inte bara egna handlingar utan inkluderar även andras oväntade beteende. I varje vaket tillstånd reflekterar människor över situationer och försöker skapa mening genom att söka efter mönster, sammanhang och motiv bakom olika händelser. Enligt Scott och Lyman (1968) kan accounts [förklaringar] delas in i excuses eller justifications. Förklaringar är ett sätt för människor att rationalisera eller försvara sina handlingar, särskilt när de riskerar att vara felaktiga eller tvivelaktiga (Scott & Lyman 1968). I den här studien kommer teorin att användas för att skapa en förståelse för hur gymnasielärare formulerar förklaringar för att begripliggöra och hantera elevers oönskade beteenden och språkbruk.

Thelander (2006) menar på att det kan vara svårt att översätta begreppet *accounts* till svenska eftersom det inte finns en direkt motsvarighet som täcker dess fulla betydelse. Han definierar begreppet som redovisande förklaringar men använder sig också av det engelska uttrycket *accounts*. Vi har dock valt att benämna *accounts* som förklaringar, vilket går i linje med vad Thelander (2006) använder i sin doktorsavhandling. Förklaringar kan delas in i två huvudkategorier enligt Scott och Lyman: *excuses* och *justifications*. Vidare har vi valt att översätta *excuses* och *justifications* till *ursäktande* och *rättfärdigande*.

Scott och Lyman (1968) beskriver ursäktande, som när en person erkänner att en handling var felaktig, men försöker lägga över ansvaret på någon eller något annat. Exempelvis när en person säger att de bara följde order när de utförde en handling som de innerst inne visste var fel. Rättfärdigande förklaringar innebär att personen erkänner ansvaret för handlingen, men försöker rationalisera eller försvara dess rättfärdighet. Till exempel kan en person försöka rättfärdiga sitt beteende genom att hävda att det var nödvändigt för att uppnå ett gott syfte eller att det var det bästa alternativet i en given situation (Scott & Lyman, 1968). Genom att rättfärdiga en handling minskas eller förnekas de negativa konsekvenserna vilket skiljer sig från ursäktande där orsaken till misslyckandet riktas mot omständigheter som personen inte har någon kontroll över.

3.3 Teoretiska perspektiv med Wästerfors och Andersson

I den här delen presenteras två betydelsefulla studier som belyser olika aspekter av våld och konflikthantering inom ungdomsvården. Wästerfors (2009) fokuserar på den komplexa dynamiken mellan ungdomar och personal på särskilda ungdomshem, medan Andersson (2021) utforskar personalens upplevelser av hot, våld och det emotionella arbetet på liknande institutioner i Sverige. Denna forskningsrapport respektive doktorsavhandling erbjuder viktiga insikter som kan vägleda vår förståelse för hur dessa situationer hanteras och förstås.

3.3.1 Wästerfors

I Wästerfors doktorsavhandling (2009) betonas vikten av att beakta subjektiva upplevelser för att förstå komplexiteten i våldsdynamiken inom ungdomsvården. Genom att använda ett symboliskt interaktionistiskt perspektiv undersöker avhandlingen hur ungdomar och personal navigerar genom konflikter i denna miljö. Genom observationer och intervjuer på särskilda ungdomshem analyseras de sociala dynamikerna och maktförhållandena som påverkar konflikthanteringen inom ungdomsvården. Wästerfors (2009) använder sig av förklaringar, likt Scott och Lymans (1968) för att förstå hur personalen och ungdomarna begripliggör konflikter.

Resultaten visar på en komplex miljö där institutionella och situationella åtgärder varierar och överlappar varandra. Going concerns, benämns som vardagliga aktiviteter som påverkar konflikter genom att antingen avbryta, distrahera, konkurrera ut eller förenas med konflikter. Personalens agerande och elevernas beteende förstås med hänsyn till specifika situationer och ständiga förhandlingar mellan ungdom och personal. Behärskning framställs som en social

interaktion där personal och ungdom väljer att ignorera provokationer, vilket kan göras antingen diskret eller på ett demonstrativt sätt (Wästerfors, 2009).

Resultaten från studien indikerar att personalens förhållningssätt till ungdomarnas bakgrund och livssituation spelar en avgörande roll för effektiviteten i konflikthanteringen på ungdomshemmen. Specifikt visade det sig att när personalen uppvisade ett respektfullt bemötande mot ungdomarna, tenderade de att bli lugnare under konfliktsituationer. Studien beskriver hur personalen har blivit så vana med att utstå glåpord och lättare slag att de inte lägger vikt vid allt de blir utsatta för. Det är tydligt att ungdomarna använder sig av en tuff jargong och ägnar sig åt låtsasbråk. Det här skapar svårigheter för personalen att veta om vissa situationer är riktiga konflikter eller om de endast tillhör ungdomarnas sätt att umgås (Wästerfors, 2009).

Det här är något som även syns gällande hur ungdomarna använder sig av en lekfullhet när det kommer till att kramas och vara nära, främst den kvinnliga personalen, vilket också skapar en osäkerhet hos den kvinnliga personalen kring hur man ska förhålla sig. En aspekt i studien är hur den kvinnliga personalen i förhållande till den manliga innehar olika roller. Den kvinnliga personalen har en tendens att ses som modersfigurer av ungdomarna (Wästerfors, 2009).

Konflikterna kan enligt studien inte förklaras enbart av individuella förklaringsfaktorer utan menar att institutionerna bidrar till att skapa konfliktsituationer. Studien benämner hur exempelvis institutionens vardagliga sysslor, som måltider och fritidsaktiviteter, kan vara något som framkallar konflikter. Även hur ingripande mellan ungdomarna kan utvecklas till våldssituationer. Ungdomarna på ungdomshemmen ser personalen som en del i att våldssituationer uppstår medan personalen i sin tur tillskriver ungdomarna rollen som våldsutövare. Studien visar att vissa konflikter förklaras i termer av situationer och samspel men att det här har ett svagare institutionellt stöd (Wästerfors, 2009).

Studien visar att ungdomar använder sig av förklaringar som personlighetsstörningar för att rationalisera sitt handlande och slippa ta konsekvenser (Wästerfors, 2009). Personalen använder sig av bråkförklaringar, i form av nedåtriktat klander, vilket innebär att konflikter förklaras genom ungdomarna och deras personligheter. Likadant gäller för ungdomarna som kan förklara konflikter genom personalens personlighet och arbetssätt. Ungdomarna klandrar även sig själva genom att använda sig av inåtriktat klander, där det görs på ett medvetet sätt och intentionen hur de vill framstå är enligt författaren inte helt tydlig. Personalen tenderar ibland att använda sig av flera olika förklaringar, exempelvis ungdomars bakgrunder, som används för att passa sammanhanget, det förklaras i (Wästerfors, 2009).

3.3.2 Andersson

Andersson har i sin doktorsavhandling (2021) utforskat personalens upplevelser av hot, våld och emotionellt arbete på särskilda ungdomshem i Sverige. Även han använder ett sociologiskt perspektiv för att analysera hur personalen hanterar dessa utmaningar och hur det

påverkar deras arbetsmiljö och välbefinnande. Genom att analysera berättelser och erfarenheter från intervjuer och fokusgrupper synliggörs det hur personalen konstruerar mening kring hot- och våldssituationer. Liknande Scott och Lymans (1968) teori, förklarar personalen sina handlingar och reaktioner i dessa utmanande situationer. Förklaringarna ger inblick i personalens upplevelser och det emotionella arbete som krävs av personalen i den här miljön. Resultaten från studien ger insikter om hur personalen påverkas av dessa utmaningar och vilka strategier de använder för att hantera dem.

Vidare tyder studien på att anställda beskriver sitt eget våld mot ungdomarna som nödvändigt inom ramen för arbetet men samtidigt har svårt att se sin egen del i våldssituationer. Däremot visar studien att personalen är medvetna om att deras agerande enligt ungdomarna kan uppfattas som våld. Personalens förklaringar av våldet är problematiska då det riskerar att skapa en snedvriden bild av våldssituationerna på ungdomshemmen. Våldet som personalen utsätts för beskrivs som en del av yrkesvardagen och ungdomarna tilldelas ofta rollen som våldsutövare. Det här riskerar leda till en konflikt mellan de anställda och ungdomarna och tar bort fokus från de relationella delarna av arbetet. Författaren påpekar hur normaliserat våldet har blivit på de särskilda ungdomshemmen men samtidigt som personalen vittnar om en yrkesvardag där våld kan ske när som helst och var som helst, ser inte personalen sin arbetsplats som våldsamt (Andersson, 2021).

Det beskrivs att personalen har fått höra att inte ta våld personligt och ofta går in i en roll där vissa känslor, såsom rädsla, ilska och ledsenhet, inte anses lämpliga att visa öppet. Att visa känslor kan tolkas som svaghet och göra att andra inte vill arbeta med personen i fråga, vilket visar att det kan påverka kollegornas förtroende eller arbetsrelationer. Det nämns att ungdomarna kanske skulle kunna utnyttja det. Det poängteras också att personalen kan känna sig maktlösa trots att de har en överordnad position gentemot ungdomarna. Män och kvinnor tillskrivs olika arbetsuppgifter, där graden av rehabiliteringsfokus anses vara beroende av antal kvinnliga anställda. Kvinnor förväntas ha ett omhändertagande sätt medan männen har förväntningar om att sköta fysiska konflikter (Andersson, 2021).

Det finns få studier som undersöker hur gymnasielärare beskriver och förklarar hotfulla situationer. Tidigare forskning som har identifierats har främst fokuserat på andra yrkesgrupper än läraryrket. Wästerfors (2009) och Andersson (2021) studier har en stor likhet med vår studie och vi har därför hämtat inspiration från dessa. Vi vill därför bidra till att fylla en kunskapslucka inom det här ämnet.

4. Metod

4.1 Kvalitativ metod

Bryman (2018) beskriver att induktiv ansats kan innebära att avstå från förhandsbestämda teoretiska antaganden och istället låta mönster och teman framträda genom analysen av den insamlade empirin. Bryman (2018) beskriver att induktiv ansats ofta har delar av deduktion i sig. Deduktion innebär att forskarna besitter en viss förförståelse för teoretiska överväganden.

Vi har likt Bryman (2018) utifrån mönster och teman i vår empiri kommit fram till teorier som tillsammans utgör en viktig grund i analysen av vårt empiriska material. Vi har också gått in med en viss förförståelse inom ämnet och användbara teorier. Därav har vi valt att benämna vår metod som semi induktiv.

Kawulichs (2005) fokuserar på deltagarobservation som en metod för datainsamling, men många principer och överväganden är överförbara till andra kvalitativa metoder som intervjuer. Hon betonar vikten av att vara medveten om sin egen position som forskare och hur den kan påverka observationerna och tolkningarna av data. Vi har därför haft det här i åtanke när vi har genomfört vår studie. För att fördjupa förståelsen av gymnasielärares beskrivningar och förklaringar av hotfulla situationer har 5 stycken semistrukturerade intervjuer genomförts med gymnasielärare från olika skolor i Sverige.

4.2 Intervjupersoner

Vi valde våra intervjupersoner genom både bekvämlighetsurval och snöbollsurval. Bekvämlighetsurvalet innebär att vi valde intervjupersoner baserat på tillgänglighet och personer som var lättillgängliga för oss, i enlighet med Brymans förklaring (2018). Vi använde även snöbollsmetoden, vilket enligt Bryman (2018) innebär att de personer som redan intervjuats rekommenderar andra potentiella deltagare för studien. Kawulich (2005) beskriver att tillåtandet av att tidigare intervjupersoner rekommenderar andra potentiella deltagare för studien, bidrar till en ökad bredd och mångfald i urval av deltagare. Genom att använda denna metod kan personer nås som kanske inte skulle ha blivit inkluderade genom enbart bekvämlighetsurval. De gymnasielärare vi intervjuade rekommenderade sedan andra i sitt nätverk, vilka vi kontaktade för att undersöka deras intresse av att delta i studien. Genom denna metod kunde vi uppnå bredd och mångfald i urvalet av deltagare till våra intervjuer, i enlighet med Bryman (2018). Även om snöbollsmetoden kan vara användbar för att nå potentiella deltagare menar Bryman (2018) att det finns begränsningar med dess användning. Snöbollsmetoden kan öka risken för partiskhet eftersom deltagarna rekommenderar andra som de känner väl eller har liknande åsikter och erfarenheter.

Ett missivbrev (bilaga 1) och en samtyckesbilaga (bilaga 2) skickades ut till våra tilltänkta intervjupersoner för att de skulle kunna ta ställning kring om de ville delta. En viss oro hos potentiella intervjupersoner angående integritet och anonymitet var närvarande i rekryteringsprocessen. Några deltagare uttryckte bekymmer över att deras upplevelser skulle kunna identifieras och påverka deras yrkesmässiga rykte eller relationer inom skolvärlden.

Kawulich (2005) lyfter fram vikten av att vara lyhörda gentemot deltagarnas integritet och anonymitet. Hon menar att genom att kommunicera klart och tydligt med potentiella intervjupersoner om hur deras integritet och anonymitet kommer att skyddas, skapas en trygg miljö som uppmuntrar till deltagande och ärlighet under intervjuerna. För att adressera dessa farhågor betonades det i missivbrevet och i personliga kontakter att all insamlad information

skulle behandlas konfidentiellt och anonymt. Vi betonade också att deltagarnas namn och andra identifierande detaljer inte skulle avslöjas i något sammanhang.

Trots våra ansträngningar valde en del lärare att avstå från att delta i vår studie. Vi respekterade deras beslut och deras rätt att avstå från att medverka utan att behöva ange någon anledning. Detta understryker vikten av att vara ömtålig och respektfull gentemot deltagarnas integritet och att tydligt kommunicera studiens syfte samt att försäkra dem om konfidentialitet och anonymitet. Även om några avstätt från deltagande lyckades vi ändå rekrytera och genomföra intervjuer med totalt fem deltagare. Deltagarna, bestående av två män och tre kvinnor, arbetar på olika skolor i olika delar av landet. Skolorna som deltagarna är verksamma inom är kommunala gymnasieskolor av varierande storlek, från små till stora. Lärarna är behöriga inom språk och samhällsvetenskapliga ämnen. Åldersspannet var mellan 27-60 år och deras erfarenhet av undervisning skilde sig åt, de flesta hade mer än tre års erfarenhet. Denna grupp representerar en mångfald bland gymnasielärare när det gäller kön, ålder, skola och erfarenhet. Vår strävan var att inkludera olika perspektiv och erfarenheter för att få en bredare förståelse för ämnet.

4.3 Intervjusituationen

Bryman (2018) beskriver semistrukturerade intervjuer som en metod där forskaren tillhandahåller en intervjuguide med specifika teman att diskutera. Denna guide fungerar som en ram där intervjuaren har möjlighet att anpassa frågorna baserat på intervjupersonens svar eller anknytning till tidigare kommentarer. På så vis kan intervjuaren utforska nya områden och följa upp intressanta aspekter i diskussionen, samtidigt som de huvudsakliga teman som ska diskuteras täcks (Bryman, 2018). Forskaren kan även i semistrukturerade intervjuer anpassa sig till intervjupersonens respons för att få en djupare inblick i deras upplevelser och åsikter (Kawulich, 2005).

Vi har gjort likt Brymans beskrivning och använt oss av en intervjuguide (bilaga 3) med specifika frågor utifrån olika teman vi kände var relevanta utifrån studiens syfte. Intervjuguiden var uppdelad i fem teman kopplade till *lärarnas definition av hot och våld, reaktioner på hot och våld, hantering av hotfulla/våldsamma situationer, konsekvenser av hot och våld och hanteringsstrategier*. Utformningen var öppna frågor av utforskande karaktär, för att skapa en djupare förståelse för hur de intervjuade gymnasielärarna beskriver hotfulla situationer och erfarenheter kring ämnet. Vi inledde med att fråga relevanta bakgrundsfrågor för att få en uppfattning om intervjupersonerna som individer, för att sedan fråga lärarna vad hot och våld innebar för dem. Därefter ställde vi en av våra huvudfrågor: "*Vilka är de vanligaste formerna av hot och våld du har varit med om i din arbetssituation?*". Därefter bad vi lärarna att berätta om situationer där de själva eller någon kollega varit utsatt för hot eller våld. För de lärare som hade upplevt sådana situationer följde vi upp med frågor om deras reaktioner och hur de hanterade situationen. För de som delade erfarenheter från kollegor gällande hotfulla situationer, ställdes liknande följdfrågor om reaktioner och hantering, i den utsträckning de hade delat sådana. Efter detta fortsatte vi med att ställa frågor som handlade om lärarnas känslor och upplevelser efter incidenterna samt om de erbjöds någon form av stöd eller hjälp i efterhand för att hantera och bearbeta händelserna.

Intervjuformen valdes medvetet då den erbjuder en flexibilitet som möjliggör öppen dialog och utrymme för intervjupersonerna att fritt uttrycka sina tankar och erfarenheter, även möjlighet för oss som intervjuade att ställa följdfrågor på det som sas. På det sättet var det för oss en bra balans mellan struktur och flexibilitet (Bryman, 2018). Genom att kombinera den induktiva ansatsen med semistrukturerade intervjuer strävar studien efter att fånga in och förstå mönster och teman i gymnasielärarnas beskrivningar och berättelser (Bryman, 2018).

Inför varje intervju informerades vi om studiens syfte och tidsintervall. Intervjutiden uppskattades till cirka 45 minuter och varje intervju varade mellan 30 minuter- 1 timme. Fyra av intervjuerna genomfördes via Zoom medan den femte hölls via telefon. Vi meddelade redan vid första kontakt att vi var flexibla och kunde anpassa intervjun till den tid som passade intervjupersonen. Det resulterade i att två intervjuer genomfördes under intervjupersonens planeringstid, på arbetet, medan de andra tre genomfördes efter arbetsdagens slut, hemma hos intervjupersonen. Vi genomförde alla intervjuer förutom en tillsammans, på grund av praktiska skäl. Alla intervjuer spelades in med våra mobiltelefoner efter att ha fått godkännande från intervjupersonen. Ingen av intervjuerna antecknades utan fokus låg på interaktionen mellan oss som intervjuare och intervjupersonen. Att använda inspelning under intervjuerna möjliggjorde transkribering i efterhand, vilket är centralt för att erhålla en komplett redogörelse av intervjupersonernas uttalanden och nyanser i deras språk (Bryman, 2018).

4.4 Analys av empiriskt material

Efter intervjuerna påbörjades kodning av vårt empiriska material i form av transkribering. Genom att omvandla ljudupptagningar av intervjuer till text skapas en användbar dokumentation vilket möjliggör en djupgående analys av den insamlade datan (Bryman, 2018). Vi valde att dela upp transkriberingen mellan oss men då det var ett ojämnt antal intervjuer (5) blev det att en av oss tog tre stycken. Det är särskilt viktigt att transkribera intervjuerna eftersom det är lätt att missa vissa detaljer, som exempelvis tonen på röstläge och betoning på ord annars. Det här kan göra det lättare att utmärka teman bland intervjuerna. I och med att vi har genomfört de flesta intervjuerna på zoom har vi även kunnat uppmärksamma minspel och kroppsspråk. Det här har lett till en större förståelse för hur intervjupersonerna upplever och besvarar våra frågor. Den transkriberade texten fungerar också som en användbar resurs i form av värdefull dokumentationskälla att referera och återkomma till (Bryman, 2018).

Efter den färdigställda transkriberingen påbörjade vi en tematisk analys, i syfte att identifiera teman inom det insamlade empiriska materialet och kunna urskilja vad som beskrevs av intervjupersonerna. Tematisk analys är i kvalitativa studier en av de vanligaste analysformerna men går sällan att se för utomstående skriver Bryman (2018). Ett tema går att definiera på olika sätt, ett av dessa är att den är uppbyggd av transkriberingen som framkommit av intervjuerna (Ibid). Tematisk analys är en flexibel metod som enligt oss passar in med studiens syfte. Fördelen med att använda oss av den här analysmetoden är att vi

har kunnat urskilja mönster i vad intervjupersonerna har sagt och kunnat lägga fokus på att identifiera likheter och skillnader i deras beskrivningar. Det här har gjort att vi har kunnat dra vissa slutsatser som kanske inte hade varit tydliga annars. Bryman (2018) menar att det i sin tur kan leda till en djupare förståelse av det studerade ämnet.

4.5 Metoddiskussion

Validitet rör sig enligt Bryman (2018) om huruvida slutsatserna från en undersökning är logiskt sammanhängande och fångar det som är ämnat att undersöka. Studiens syfte har under arbetets gång ändrat karaktär. Till en början var tanken att även utforska gymnasielärares hanteringsstrategier i form av coping, och känslor kopplade till hotfulla situationer. Detta har valts bort med tanke på tidsramen och arbetets omfattning.

Vi ser en viss risk med att vi endast har intervjuat 5 personer, det kan vara så att de vi har intervjuat har skilda erfarenheter från den större gruppen av gymnasielärare. Dock har inte studiens syfte varit att generalisera resultatet. När det gäller de deltagare som valde att inte delta i studien, har vi funderat över alternativa möjligheter för att öka validiteten i vår forskning. En möjlig orsak till att man väljer att avstå kan vara rädsla för att avslöja känslig information eller uppleva negativa konsekvenser från deras medverkan. Det kan vara oro för repressalier från arbetsgivare eller andra involverade parter. Dessutom kan tidsbegränsningar eller andra prioriteringar i deras liv ha påverkat deras beslut. För att öka validiteten i vår studie har vi använt oss av tidigare forskning inom området men även användning av öppna frågor där deltagarna kan tala fritt och uttrycka sina åsikter. I och med att några valde att tacka nej till vår studie finns det en chans att dessa lärare hade kunnat bidra med insiktsfull empiri till vår studie, som nu gick förlorad. Det finns även en viss risk att intervjupersonernas egenskaper och erfarenheter kan ha påverkat deras svar och därav också studiens validitet.

När det gäller skapandet av empiriskt material och relationen med deltagarna, spelar intervjuarens förmåga att etablera förtroende och skapa en positiv interaktionsmiljö en avgörande roll (Bryman, 2018). Under vissa av våra intervjuer har vi upplevt att vi lyckats etablera en djupare kontakt med intervjupersonerna, vilket har resulterat i en ökad tillit både före och under intervjun. Detta har inneburit att vi kunnat skapa en mer personlig atmosfär under samtalet, vilket har gjort det möjligt för intervjupersonerna att öppna upp och diskutera känsliga ämnen mer ingående. Vi har observerat att när det redan fanns en personlig koppling till intervjupersonen, kunde samtalet gå bortom deras professionella roll och istället beröra deras personliga upplevelser och känslor på ett djupare plan. Denna öppenhet har bidragit till att vi har fått tillgång till rikt material att analysera och bearbeta i vårt arbete.

Vi har i vår teoridel valt att översätta Scott och Lymans (1968) *accounts* (*excuses* och *justifications*) från engelska till svenska (*ursäktande* och *rättfärdigande*) och är medvetna om att det bör göras med viss försiktighet för att undvika missförstånd och att budskapet inte ska riskera att gå förlorat. Vi är medvetna om att det enligt Lyman och Scott (1968) finns fler förklaringar än de vi har valt att fokusera på. Genom att vara selektiva i vår användning av begrepp strävar vi efter att noggrant balansera bredden av vårt teoretiska ramverk med

behovet av att hålla vår diskussion fokuserad och riktad mot de mest relevanta aspekterna av vårt arbete. Denna medvetenhet och försiktighet kring tillämpning av dessa begrepp är viktig för att upprätthålla validiteten och trovärdigheten i vår studie.

Vi har genomgående i studien gjort ett medvetet val att benämna likt studiens syfte, hotfulla situationer men även hot och våld, detta beroende på i vilken kontext begreppen nämns. Liknande övervägande har gjorts gällande att benämna intervjupersonerna som lärare eller lärarna, istället för att konsekvent benämna gymnasielärare.

4.6 Forskningsetik

Enligt Vetenskapsrådet (2002) är det inom forskning av betydelse att vara medveten om och respektera de forskningsetiska principerna. Dessa principer utgör grundläggande riktlinjer som vägleder forskare i hur de ska bedriva sin forskning på ett etiskt korrekt sätt. Genom att följa dessa principer säkerställer forskarna inte bara integritet och välbefinnande för de individer som deltar i studien, utan också att forskningen bedrivs på ett rättvist och respektfullt sätt gentemot alla inblandade parter. I vår studie har vi tagit hänsyn till de fyra forskningsetiska principerna: *informationskravet*, *samtyckeskravet*, *konfidentialitetskravet* och *nyttjandekravet*, enligt beskrivningen från Vetenskapsrådet (2002). Genom att förstå och tillämpa dessa principer kan vi säkerställa att studien är genomförd på ett etiskt ansvarsfullt sätt.

Informationskravet innebär att forskare ger tydlig och korrekt information till alla berörda parter (Vetenskapsrådet, 2002). Alla deltagare i vår studie fick ett mail med ett missivbrev som innehöll information om studiens syfte, vad vi ville undersöka och även hur upplägget av intervjun skulle se ut.

Samtyckeskravet innebär att forskare måste få informerats samtycke från deltagarna i studien (Vetenskapsrådet, 2002). Alla deltagare fick läsa igenom missivbrevet och ställa frågor om något var oklart eller om någon fundering hade dykt upp och kunde efter det välja att tacka ja eller nej till att medverka. Information erhöles även om att deltagandet kunde avbrytas när som helst under tiden om så önskades. Två samtyckesbilagor skickades till varje deltagare via mail som de fick skriva under och skicka tillbaka, en till oss och en som de själva fick behålla.

Konfidentialitetskravet innebär att forskare måste skydda deltagarnas integritet och säkerställa att deras personliga information behandlas konfidentiellt (Vetenskapsrådet, 2002). Varje deltagare har blivit informerad både via mail och under intervjun att alla personuppgifter förblir anonyma samt att ingen information som framkommer under intervjun kommer kunna spåras tillbaka varken till dem som person, vilken skola de arbetar på eller i vilken del av landet de befinner sig. Intervjupersonerna har av den anledningen namngetts till pseudonymer som lärare A-E istället för deras riktiga namn. Deltagarna har också fått information om att materialet som spelats in bevaras på ett säkert ställe och kommer att raderas när arbetet är färdigställt.

Nyttjandekravet innebär att forskare ska använda insamlad data och information på ett ansvarsfullt sätt (Vetenskapsrådet, 2002). Vi har förklarat för alla deltagare varför vi har valt att göra denna studien, vilket syfte studien har både i missivbrevet och i samband med intervjuerna.

5. Resultat

5.1 Beskrivningar av våldet

Majoriteten av intervjupersonerna beskriver hot och våld på liknande sätt, att våldet antingen sker mellan elever eller riktas mot läraren. Det poängteras att en hotfull stämning inte enbart behöver innebära att ord uttalas. Det är tydligt att elevernas kroppsspråk och sinnesstämning kan bidra till att lärarna känner av en hotfull stämning.

"Men det har också varit och framför allt var det var någon elev för något år sen som det har varit ganska mycket fysiskt våld, slängde bänkar stolar, och ja det var både liksom, hotade både elever och lärare."

-Lärare C

"Alltså det var något mer än de han sa, det kändes på honom med just kroppsspråket [...] ut med bröstet och så här och försöka göra sig nästan fysiskt stor [...] jag tror ingen direkt sa såhär, att du får inte vara här liksom, du gör fel."

-Lärare E

I intervjuerna berättar flera av intervjupersonerna att de själva inte anser sig ha varit utsatta för hotfulla situationer men ju längre intervjuerna fortgår framkommer det att elever ofta svär och kallar varandra för könsord. Många har också hört kollegor berätta om situationer där de antingen har blivit verbalt eller fysiskt utsatta av elever.

"En kille som knivskar en annan, en lärare."

-Lärare C

"Hen hade blivit hotad av någon elev så pass att det polisanmäldes [...] hade sagt typ, jag ska fan slå håll i skallen på dig [...] hen såg verkligen framför sig att hen hade tänkt göra det."

-Lärare B

Det berättas även om elever som kommit maskerade till skolan, elever som slåss blodiga i klassrummet och bråk mellan elever som förklaras ha sin bakgrund i kulturella konflikter.

"Jag har ju sett det i klassrummet, de slänger bänkar och slår, alltså så här hoppar upp på bänkar, ställer sig upp på bänkarna och skriker."

-Lärare A

Det mest framträdande under intervjuerna är inte det fysiska våldet utan snarare elevernas grova språkbruk. Det berättas att elever använder sig av en hård jargong som även drabbar lärarna i olika utsträckning. Gråzonen mellan vad som räknas som verbalt våld och vad som tillhör elevers normala sätt att uttrycka sig framträder under alla intervjuer och skapar för vissa av intervjupersonerna en osäkerhet i hur våldssituationer bedöms.

“Man använder könsord, man svär, din jävla fitta och så vidare.”

-Lärare C

“Alltså det är mycket sånt snack och mellan eleverna i klassen så är det mycket så här, jag ska våldta den, jag ska skjuta den och den, alltså jättemycket sånt [...] alltså mycket om att de ska våldta varandras mammor, familjen och systrar och så.”

-Lärare A

“De kan säga i mina ögon väldigt grova saker till varandra, så här men är du helt jävla dum i huvudet fattar du inte bättre liksom, i mina ögon blir det som att man har gått över gränsen. Men de pratar alltid så där till varandra, när man sedan tar de åt sidan och frågar hur mår du, hur känns det [...] då har de inte ens reflekterat över det de har sagt eller tonen de har haft.”

-Lärare B

5.2 Osäkerheten

Trots att det berättas om allvarliga situationer som innefattar både lärare och elever, är det inte många av lärarna själva som anser sig vara särskilt utsatta för hotfulla situationer. Det som däremot framkommer är osäkerheten kring elevers intentioner. Låtsasbråk, jargong och hot är några saker som nämns som svåra att bedöma allvarlighetsgraden i. Det framkommer även en osäkerhet gällande att betygsätta elever som har betett sig hotfullt.

“Jag hade elever som kunde liksom komma och ställa sig upp mot mig, som sagt, här vet jag inte om det var på skämt eller inte.”

- Lärare E

“Det är ändå lite obehagligt men jag tror alltså det mesta är ju troligtvis ord tänker jag, men sen har det ändå varit situationer där det faktiskt har blivit fysiskt våld [...] de är helt oberäknliga alltså jag vet inte vad de vräker ur sig, vad de gör, det är den känslan också som är, som inte heller är helt trygg, att man vet liksom inte vad som kommer hända på den här lektionen nu [...] jag har tänkt jättelänge på att jag inte vill ge betyg i denna klassen, speciellt inte till dem som är liksom är på det sättet, alltså hotfulla”.

-Lärare A

5.2.1 När leken eskalerar

Som nämnts ovan finns det en viss osäkerhet kring elevers sätt att bete sig, både gällande fysiska och verbala situationer. Det är tydligt att lärarna försöker försköna situationerna genom att benämna det med finare namn och på så sätt rättfärdiga det som lek. Låtsasbråk som övergår till blodigt allvar är något som lyfts i en av intervjuerna.

"De är lite hårda mot varandra, men typ kramas eller så där, men jag säger kramas, kramas låter så mycket roligare än vad det faktiskt är, ja men stängas typ."

-Lärare D

"Det hade blivit lite så, alltså att det blev någon slags konflikt i klassen som mynnade ut i att så här, jamen dem började låtsas slåss och sen slutade med att en kille håller fast en annan kille medan en tredje kille då slår den här som hålls fast, och sen så börjar det liksom blöda."

-Lärare A

Ovissheten kring hur man ska förhålla sig till eleverna är ett återkommande tema. I en intervju framkommer känslan av att behöva nästintill personlighetsförändras för att nå fram till eleverna och förhindra att elever blir utåtagerande. Ett exempel är hur eleverna använder sig av det som enligt läraren benämns som rasisthumor.

"De går verkligen in i den här rasisthumorn som jag förstått att de kanske vill göra för att de tycker det är kul och så, men det kan ju skapa lite obekväma situationer för en själv, då måste jag, nej nej nej vi har inte rasism i Sverige så är det inte, samtidigt som man vet att det finns [...] trots att man försökte ha den jargongen så fick man verkligen bemöta sånt där väldigt försiktigt [...] det känns som att jag skulle kunna säga nästan vad som helst för att det var lite den typen av språkbruk och hur det fungerade så det var väldigt svårt att hitta balansen på hur gör jag här."

-Lärare E

5.2.2 Vad är våld och inte våld

Det är tydligt att skillnaden mellan vad som är våld och inte våld ibland kan vara svår att se. Fysiskt våld tycks lättare att urskilja än verbalt då det verbala våldet ofta förbises som en del av elevkulturen. Elevers hårda språkbruk är något som flera av intervjupersonerna uttrycker som problematiskt.

"Jag tycker framförallt att det är verbalt, om man då kan kalla det våld och inte så mycket fysiskt."

-Lärare C

"Att de ändå kan kalla varandra för fitta och hora och det ena med det tredje, så är det liksom deras språkbruk, men det är ju fortfarande, tycker jag ett väldigt våldsbejakande språk när man går över de gränserna att kalla någon precis vad som helst."

-Lärare B

5.2.3 Hot eller inte hot

En intervjuperson hade redan under sin praktik fått ta del av att en lärare på skolan blivit dödshotad. Läraren hade upplevt hotet så pass verkligt att en polisanmälan genomfördes. En annan händelse som vi får ta del av rör ett allvarligt hot som yttrades om skolan och dess lärare och som sedan eskalerade till ett personligt hot. Det framkommer i intervjun att läraren till en början inte tog hotet på allvar då elever ofta slänger med tomma hot. Känslan av att

hotet skulle kunna infrias förstärktes efter att eleven samma dag var inblandad i en våldshändelse på skolan.

“Om jag får F i mina ämnen så kommer jag att skjuta alla, kommer att bränna ner hela skolan, jag kommer att mörda alla lärare och så kollar eleven på mig och sa ja men inte dig för du är ju schysst liksom, jag bara okej, men om du ska klara av dina kurser så måste du faktiskt hämta dina grejor nu och sätta igång och arbeta, efter många om och men så gick eleven ut och då hörde jag att eleven sa liksom, jag ska fan skjuta hen, jag ska fan skjuta hen om hen ger mig F så det är mycket sådant.”

-Lärare A

Under en annan intervju berättas det om hur en elev hotfullt konfronterat hen under sina första veckor på sin verksamhetsförlagda utbildning. Detta genom att ställa sig ansikte mot ansikte utan att säga ett enda ord. Lärare E beskriver hur situationen till en början kändes obehaglig men allvaret av vad som skulle kunna hända infann sig inte förrän efter ett samtal med handledaren. Även här kändes inte hotet som verkligt förrän en annan händelse förstärkte känslan.

“Jag tror inte direkt när det hände att jag egentligen förstod hur illa det var, utan det kom som lite grann efteråt, den här eleven hade ju som stormat ut ur klassrummet lite grann så här [...] han hade som stuckit ut och var jättefrustrerad över det här och verkligen var så här liksom, som blickar kan döda och så gick han och efteråt så pratade jag och kände oj det här var, så pratade med min handledaren som sa, ja nä han skulle ha kunnat klippa till dig [...]det var en extremt spänd situation.”

-Lärare E

5.3 Lärarnas förklaringar till hot och våld

Under intervjuerna lyfts flera förklaringar till hot och våld. Vissa har sin del i situationer som tycks framkalla hot och våld, andra har med egenskaper hos elever eller egenskaper hos lärarna själva att göra. Det visas även att vissa förklaringar har med organisationen att göra.

5.3.1 Situationer som framkallar våld

Att ge tillsägelser och tilldela arbetsuppgifter utgör centrala moment i lärares dagliga arbete. Trots detta är det just under dessa situationer som flera av lärarna vittnar om förekomsten av hot och våld. Exempelvis berättar en lärare om att ha blivit verbalt attackerad av en elev. Hoten mot lärare A och lärare E ovan utlöstes också av att lärarna bad eleverna att fortsätta arbeta. Citatet nedan visar tydligt att en enkel och rutinmässig instruktion om skolarbete kan utlösa starka negativa reaktioner från eleverna.

“Då sa jag att de skulle få en läsläxa och då är det en kille i klassrummet som skriker är du helt jävla sjuk i huvudet, ska vi läsa hemma?!”

-Lärare B

5.3.2 Egenskaper hos elever

Det ges flera förklaringar till elevers beteende. Det påpekas att elever inte har lärt sig att ta ansvar för sina misslyckanden och därmed skyller på bristande undervisning från läraren. Det nämns även att elever tenderar att gömma sig bakom sina diagnoser eller sin kulturella bakgrund. Även elevers sätt att se på kvinnor och auktoriteter är något som framförs. Flera intervjupersoner nämner att pojkar och flickor skiljer sig åt gällande att bruka våld. Pojkar mer ofta än flickor använder sig av fysiskt våld och ett hårt språkbruk medan det nämns att flickor är mer duktiga på att dölja sitt fula spel. Deras våld är svårare att upptäcka, då det ofta rör sig om minspel, blickar och tonläge. En annan aspekt som tas upp är att mobiltelefoner och liknande elektronik kan påverka eleverna då de tappar fokus på interaktion och därmed har lättare att häva ur sig saker.

“Nu har vi att i de äldre årskurserna, där är det inte en jättetuff attityd så, men man märker ju nu att kanske i de lägre så är det kanske lite hårdare, så jag tänker också att det kan handla om vad ska man säga generations eller alltså från grupp till grupp, så jag kan absolut tänka mig att om vi skulle göra den här intervjun om 3 år, då kanske mina svar skulle se annorlunda ut beroende på vilka det är vi har i trean.”

-Lärare D

“Jag tror att de alltså nog har haft det tufft hela högstadiet, alltså hela skolgången [...] så har de säkert fått höra att de inte klarade de, de är inte bra liksom, det är klart att de blir aggressiva då”.

-Lärare A

“Jag kan tycka att många definierar sig med sina diagnoser, som att man är ADHD, det är inte att man har det, utan man är det, det är ju oftast då språkvåld och andra typer av våld ökar för att man inte känner att man behöver ta ansvar för det man gör.”

-Lärare B

*“Det blir en viss mentalitet och det är ofta killar, är det klasser där det är övervägande killar och speciellt på vissa program om man då får peka ut ** som tidigare hette ** där är det ofta en viss typ, det är många killar och det blir en ja, men negativ gruppdynamik där man ofta har ett jobbigt språk och en antipluggkultur och så där.”*

-Lärare C

5.3.3 Egenskaper hos lärare

Lärarna framför att de ser det som en självklarhet att använda sig av lågaffektivt bemötande för att förhindra att situationer mellan elever ska eskalera. Det är märkbart att lärarna har en tendens att internalisera elevernas skuld och ifrågasätta sin egen professionella roll. I några av intervjuerna finns en underton av att känna sig otillräcklig och misslyckad närvarande när vi diskuterar hot och våld.

“jag har funderat på om det är både ålder och kön [...] ung kvinna liksom ganska färsk i yrket också, så det tror jag absolut spelar in”

-Lärare A

“det känns som att eleven inte förstod vad jag menade, jag kan bli bättre och det absolut första jag ville göra var att gå och be om ursäkt [...] jag vet liksom inte om det var rätt [...] så är det mycket med lärare, så då tog jag på mig det.”

-Lärare E

En viktig aspekt som belyses under majoriteten av intervjuerna är hur bra relationer till elever kan hjälpa till att förebygga hotfulla situationer. Exempel som tas upp är bland annat, att hälsa på elever, kunna deras namn och ta sig tid för saker som kan kännas obetydliga för läraren men viktiga för eleven.

“Jag tror att relationsskapande är jätteviktigt och att man visar, ja men att man ser dem någonstans, ja kanske bara att säga hej eller att man får ett namn eller sådär, jag tror att det gör mycket så att de känner sig sedda.”

-Lärare D

“Ja men jag känner ändå, alltså jag bryr mig väldigt mycket om de, de är jätteroliga att ha också när de inte är på det här sättet, när man väl har dem stunderna med de, att man kan prata med de att man kan liksom, man kan skämta lite med dom, då är det ju jättekul.”

-Lärare A

“Så här, jag är väldigt trevlig mot eleverna så brukar de oftast vara väldigt trevliga tillbaka, och så om elever berättar någonting som de tycker är jobbigt eller något sånt där, då tar man det på fullaste allvar även om det i min värld är en småsak.”

-Lärare B

5.3.4 Egenskaper hos organisationen

Trots att det under intervjuerna framkommer att vissa av intervjupersonerna uttryckt oroskänslor kring att fortsätta undervisa och betygsätta vissa elever som har uppträtt hotfullt, beskrivs ledningen många gånger som passiv och bristande i sitt agerande. Istället har rådet om att inte ta det som sker i klassrummet personligt getts.

”Mycket så här typ att jag skulle tänka på att inte ta det så personligt, alltså de grejerna som händer i klassrummet [...] ja alltså inte bry mig så mycket var också också någonting som sades [...] vilket är jättesvårt, det är människor vi har att göra med, så det är jättesvårt.”

-Lärare A

Det tas också upp att tid till undervisning försvinner som konsekvens av efterarbetet av hotfulla situationer, som att göra anmälningar och prata med elever och ledning. En efterfrågan om tydligare konsekvenser för inblandade elever och tydligare styrning från ledningens sida, för att hantera sådana situationer mer effektivt, och ge lärarna bättre förutsättningar att hantera utmaningarna på arbetsplatsen är något som påpekas av några intervjupersoner.

”Jag har gjort många anmälningar, det ska dokumenteras i systemet, sagt att jag känner mig väldigt otrygg, att det varit hotfulla situationer och sånt men det har liksom inte blivit så

mycket förändring [...]de här eleverna har ju blivit avstängda när det har hänt så sjuka situationer men sen kommer de tillbaka och sen stängs de av igen och sen är det liksom så här samma och om igen.”

-Lärare A

“Vi har väl vår erfarenhet att vi tycker att våra rektorer har varit lama [...] att det tar liksom tid innan eleverna stängs av från lektionerna vilket gör att den här jobbiga stämningen fortsätter för de här lärarna som har dem, och lärarna i något fall har gått in i väggen och orkar inte längre.”

-Lärare C

Det framkommer olika uppfattningar kring det stöd som ledningen har bistått med efter att hotfulla situationer har infunnit sig. Det är tydligt att på samma sätt som hårdare konsekvenser önskas visas också en förståelse för ledningen.

“Sen tror jag ju som jag fattar det som de har ju kommunen på sig och det blir svårt att stänga av i mer än 10 dagar på en gång, alltså att stänga av en elev helt och hållet, det verkar jättesvårt, svårt att få in extra resurser så alltså det är mycket sånt som verkar vara väldigt svårt.”

-Lärare A

6. Diskussion

Vår studie är inriktad på gymnasielärares beskrivningar och förklaringar av hotfulla situationer och bär på tydliga paralleller med tidigare forskning av Wästerfors (2009) och Andersson (2021). Vi kan även se hur lärarna använder sig av förklaringar som ursäktar eller rättfärdigar elevers eller sitt eget agerande. Det går även att urskilja både likheter och skillnader med den tidigare forskning som presenteras i bakgrunden.

6.1 Beskrivningar av våldet

Förklaringar är enligt Scott och Lyman (1968) centrala för att skapa mening och förklaringar kring handlingar. Vårt resultat visar att lärarna främst blir utsatta för verbala hot och det indirekta våldet mellan elever. Gällande fysiskt våld har intervjupersonerna snarare blivit utsatta för indirekt våld då de har hört kollegor och andra berätta om detta. Det här skiljer sig från Wästerfors (2009) och Andersson (2021) där personalen vittnar om att även bli utsatta för fysiskt våld av ungdomarna. I vårt resultat är det tydligt att det fysiska våldet främst utspelar sig mellan elever och inte riktat mot läraren. Däremot lyfts det att lärare kan känna av elevers kroppsspråk som en indikation på hotfullt beteende.

Lärarnas beskrivningar av grovt språkbruk och det verbala våldet kan ses som rättfärdigande förklaringar, där de utan att vara medvetna om det försvarar elevers grova språkbruk innehållande könsord och svordomar genom att kalla det en jargong. Det här har tydliga likheter med både Wästerfors (2009) och Andersson (2021) där ungdomarnas grova språk benämns som en jargong. Personalen beskrivs också vara så pass vana vid att bli utsatta för verbalt våld att de anser det vara en del av arbetet. Det här har likheter med vårt resultat där

gränsen mellan vad som räknas som verbalt våld har suddats ut. Det här kan ha sina förklaringar i att det verbala våldet har blivit så pass normaliserat bland elever att lärarna varken har tid eller möjlighet att hantera det.

Ett återkommande mönster som kan urskiljas mellan intervjuerna är att lärarna har svårt att betrakta sig själva som offer när det kommer till det verbala våldet. Det här går att förstå genom Scott och Lyman (1968) som menar att människor har en tendens att rationalisera handlingar som en försvarsmekanism. I det här fallet går det att se att lärarna distanserar sig från att vara offer för det verbala våldet och istället internaliserar det som en del av arbetet. Genom att majoriteten av lärarna inte erkänner elevers grova språkbruk som verbalt våld, snarare än en jargong, förnekas också konsekvenserna av elevernas handlingar. Det här går i linje med Scott och Lyman (1968) där rättfärdigandet av handlingen också förnekar konsekvensen.

6.2 Osäkerheten

Människor har enligt Scott och Lyman (1968) ett stort behov att förklara situationer som är normöverskridande och som är svåra att begripliggöra. Osäkerheten som lärarna känner är en central punkt som lyfts fram i resultatet. Trots att vissa situationer kan vara allvarliga, är det få lärare som identifierar sig själva som särskilt utsatta för hot. Istället uttrycker de en osäkerhet kring elevernas avsikter och beteenden, vilket skapar en känsla av otrygghet och svårighet att bedöma situationer korrekt.

Wästerfors (2009) och Andersson (2021) visar att personalen på ungdomshemmen har svårt att veta om vissa situationer mellan ungdomar är riktiga konflikter eller endast låtsasbråk. Det beskrivs i Wästerfors (2009) att personalen på grund av detta inte lägger vikt vid allt som sker mellan ungdomarna. Lärarna i vår studie gör till viss del likadant när de låter eleverna ha sitt låtsasbråk för att de är osäkra på var gränsen mellan låtsasbråk och riktigt våld går. Genom att benämna vissa händelser som lek eller skämt försöker lärarna försköna situationerna och undvika att klassificera dem som potentiellt hotfulla situationer. Det här syns på så sätt att våldssituationer förminskas och rättfärdigas som elevers sätt att interagera, exempelvis genom att läraren benämner att eleverna kramas i korridoren när läraren egentligen menar att eleverna kivas och stängas. Ett ytterligare exempel är hur lärare ursäktar elevers hot genom att många gånger avfärdade dem som "tomma hot". Samtidigt berättar lärarna i intervjuerna om lärare som har blivit knivskurna. Det går att se en likhet mellan vad Scott och Lyman (1968) framhåller gällande rättfärdigande. Lärarna förminskar allvaret av situationen genom att rättfärdiga vissa situationer som låtsasbråk.

Ett tydligt exempel illustreras i ett av citaten där en konflikt beskrivs som låtsasbråk men eskalerar till personskada. Frågor som väcks av vårt intervjumaterial är om elever själva är medvetna om den osäkerhet de skapar hos lärarna genom sitt agerande. Detta går i linje med Andersson (2020) där ungdomar skapar osäkerhet hos personal genom att agera skämtsamt och ibland gränsöverskridande mot den kvinnliga personalen. Vårt resultat visar inte likt (Andersson, 2021) på att den kvinnliga personalen blir behandlad på ett gränsöverskridande

sätt. Däremot vittnar både de kvinnliga och manliga lärarna om svårigheten att veta elevernas intentioner i vissa situationer.

Resultatet visar att vissa av lärarna anpassar bort en del av sig själva med förklaringen att undervisningen inte ska bli lidande eller med förhoppningen att förhindra hotfulla situationer i klassrummet. Förklaringarna som ges kan ses som förklaringar där lärarna rationaliserar sitt eget beteende som det bästa valet i en given situation (Scott & Lyman, 1968). Genom att anpassa sig till elevernas beteende tenderar lärarna att rättfärdiga sitt eget agerande när de menar på att de annars har svårt att utföra sitt undervisningsuppdrag på ett effektivt sätt.

6.3 Förklaringar

Resultatet pekar på olika orsaker till våld, inklusive situationer som kan utlösa hotfulla reaktioner. Intervjupersonernas svar visar att klassrummet eller korridoren är den plats som de flesta hotfulla situationer, inkluderande hot och våld inträffar i. Det här skiljer från Wästerfors (2009) som har identifierat raster eller kvällar som mest utsatta, studien har också identifierat *going concerns*, som aktiviteter som sker inom ramen för institutionen, som att antingen leda fram till konflikter eller fungera omvänt. I lärarnas fall är det jämförbart med undervisningen vilket tycks utlösa att konflikter inträffar. Det är också synligt att tillsägelser och utdelning av skoluppgifter skapar frustration hos eleverna vilket leder fram till hotfulla situationer. Wästerfors (2009) studie belyser att konflikter ofta uppstår när ungdomarna inte finner en aktivitet meningsfull. Detta kan vara en förklaring till varför klassrummet är en särskilt utsatt plats.

Till skillnad från Wästerfors (2009) och Andersson (2021) ser inte lärarna eleverna som våldsutövare i samma utsträckning som personalen på ungdomshem, utan ser sig antingen som en del i konflikten, eller tar på sig hela skulden. Exempelvis rättfärdigas elevernas handlande genom att säga att de inte har varit tydliga nog vid utdelandet av skoluppgifter och därför behöver be om ursäkt för att eleven blev hotfull. Det här går i linje med Scott och Lymans (1968) teori om förklaringar där människor skapar förklaringar för att rättfärdiga handlingar och undvika skuldbeläggning. Lärarna rättfärdigar handlingen genom att säga att "Så är vi lärare".

Lärarna i vår studie värdesätter inte bara relationsskapande med elever utan ser det som ett sätt att förebygga våldssituationer. Det här liknar det som Andersson (2021) vill poängtera i sin studie, nämligen hur viktigt relationsskapandet mellan personal och ungdomar är. Detta för att undvika att se varandra som våldsutövare, och istället se att båda grupper kan ha en del i konflikten. Vårt resultat indikerar att lärare ser det som en naturlig del av arbetet att bemöta hot och våld med lågaffektivt bemötande medan Wästerfors (2009) och Andersson (2021) studier visar att personalen på ungdomshem snarare ser våld som en nödvändighet i hotfulla situationer. En förklaring tros ligga i yrkesrollens karaktär. Andersson (2021) beskriver hur personalen förväntar sig att våldssituationer kan uppstå utan vidare förvarning och ske var som helst. Han beskriver också att personalen ofta besitter en viss förförståelse om ungdomarnas bakgrund som kan förstärka bilden av att se dem som våldsutövare. Lärarna

delar inte samma bild av eleverna vilket kan vara en indikation på att de också väljer att försköna vissa situationer.

Något som är utmärkande i några av intervjuerna är dock förförståelsen kring pojkar och flickors brukande av våld. Det läggs större vikt vid pojkar som våldsutövare, båda gällande det verbala och fysiska våldet, riktat mot läraren och mellan elever. Det nämns dock att flickors våld är svårare att se, vilket kan vara en förklaring. Det kan också handla om en förförståelse kring att pojkar statistiskt sett enligt tidigare forskning brukar mer våld än flickor.

Wästerfors (2009) pekar i sin studie på hur ungdomar rättfärdigar sitt handlande genom att använda diagnoser som förklaring till sitt oönskade beteende. Det här är något som synliggörs även i vårt resultat, där lärare påpekar att elever vissa gånger gömmer sig bakom diagnoser, genom att "vara ADHD" för att undvika konsekvenser. I detta fall syns elevernas förklaringar tydligt där de rationaliserar sitt beteende genom att skylla på externa omständigheter.

Scott och Lyman (1968) framhåller att olika förväntningar baserade på individens bakgrund spelar en avgörande roll i om en specifik handling kan ursäktas och i vilken utsträckning ursäkten kommer att accepteras. Ett tydligt exempel på detta är när lärarna påpekar att elevers mångkulturella bakgrund kan ha betydelse för hur våldssituationer tar sig uttryck. Även när lärarna reflekterar över elevernas skolgång och deras förmåga att ta ansvar för sina misslyckanden, blir detta en del av deras förklaringar, där lärarna omedvetet ursäktar elevers beteenden.

Lärarna framhåller att ledningen brister i sitt agerande, det här kan enligt Scott och Lyman (1968) ses som ett rättfärdigande av deras oros känslor och frustration, å andra sidan betonas det i ett specifikt citat att det beror på yttre omständigheter som kommunen, och därmed ursäktas ledningen och organisationens brist på agerande av läraren själv. Genom att sätta ledningens passiva agerande i en kontext av yttre omständigheter kan lärarna rättfärdiga och acceptera ledningens beteende. Lärare och ledning formar genom sina handlingar och reaktioner en arbetskultur där resursbrist används som en förklaring eller ursäkt för ledningens passiva agerande, vilket går i linje med det som Scott och Lyman (1968) säger.

Trots att det under intervjuerna framkommer att vissa av intervjupersonerna uttryckt oros känslor kring att fortsätta undervisa och betygsätta vissa elever som har uppträtt hotfullt, beskrivs ledningen återigen som passiv och bristande i sitt agerande. Istället har rådet om att inte ta det som sker i klassrummet personligt getts. Denna situation belyser vikten av att förstå konflikter och hotfulla beteenden ur ett större perspektiv, såsom Wästerfors (2009) framhåller. Genom att undersöka hur ungdomar och personal hanterar konflikter inom ungdomsvården, betonar Wästerfors (2009) vikten av att inte enbart fokusera på de individuella faktorerna utan även ta hänsyn till institutionens roll i hanteringen av sådana situationer. Anderssons (2021) forskning om personalens upplevelser av hot och våld på

ungdomshem ligger i linje med våra resultat där han beskriver att personalen på ungdomshemmen har fått liknande råd som lärarna i vår intervju, att inte ta våld personligt.

Syftet var att undersöka gymnasielärares beskrivningar och förklaringar av hotfulla situationer. Vår studie visar på en komplex och utmanande verklighet för gymnasielärare när det gäller hotfulla situationer. Denna verklighet står i skarp kontrast till det ideal om en trygg och hälsosam arbetsmiljö som alla yrkesgrupper förtjänar. I likhet med tidigare forskning utspelar sig det fysiska våldet främst mellan elever (BRÅ, 2022) medan det verbala våldet är vanligt förekommande bland elever men även riktas mot läraren (McMahon et al., 2014; Ben-Hayun & Zysberg, 2023; Berkowitz et al., 2022; Lärarförbundet 2021, Knight et al., 2011). Till skillnad från tidigare studier, visar inte vår studie på någon skillnad gällande manliga och kvinnliga lärares utsatthet för det verbala våldet (McMahon et al., 2014; Knight et al., 2011).

Vår studie visar även att det indirekta våldet, med andra ord, det våld lärare antingen bevittnar eller hör andra bli utsatta för är det största problemet. Detta går i linje med både svenska och utländska studier (Knight et al., 2011; Lärarförbundet, 2021; Olivier et al., 2021). Lärarnas beskrivningar av elevernas hårda språkbruk indikerar att de utsätts för indirekt våld i stor utsträckning, ofta utan att själva vara medvetna om det. Den verbala våldskulturen i skolorna skapar en suddig gräns där lärarna ibland har svårt att skilja mellan accepterat språkbruk och vad som bör klassas som verbalt våld.

Denna osäkerhet tycks försvåras av en brist på tydliga riktlinjer för att hantera detta. Det är tydligt att det våldsbejakande språkbruket inte uppmärksammas till den grad det borde och anses tillhöra elevers jargong och elevkultur. Vår studie stöds av rapporter från bland annat Lärarförbundet (2021) som tydligt visar på den ökade utsattheten för lärare i svenska skolor. Knight et al., (2011) visar att elever använder sig av en grov jargong och ett hårt språkbruk i sina vardagliga interaktioner. I svensk massmedia berättas det om lärare som har mist livet till följd av skolattacker utförda av elever (SOU 2023:28). Dödshot från elever, liknande det som nämnts i tidigare avsnitt, riskerar att förbises som elevkultur, med tanke på det hårda språkbruk som lärarna berättar om och som tidigare studier vittnar om.

Vår studie visar att acceptansnivån för grovt språkbruk är väldigt hög inom läraryrket gentemot andra yrken. Det är viktigt att betona att detta inte är lärarnas fel utan snarare en följd av bristande stöd och tydliga konsekvenser från skolläring och samhället i stort. Samtidigt som det är tydligt att lärarna ibland har en tendens att ursäkta elevernas grova språkbruk, illustrerar det också konsekvenserna av den normaliserade våldskulturen inom skolvärlden. Det går inte att bortse från hur samhällets rådande normer och kultur har en stor roll i skapandet av elevers våldsbejakande beteende. En förklaring kan ligga i att ungdomars hårda språkbruk ofta betraktas som en del av den rådande ungdomskulturen, vilket framgår tydligt av denna studie. Vår uppfattning är att detta bidrar till att skapa suddiga gränser mellan vad som betraktas som acceptabelt och vad som faktiskt utgör verbalt våld. När grovt språkbruk normaliseras och tolereras i hög utsträckning, riskerar lärarna att inte reagera på

varningssignaler för potentiellt farliga situationer, vilket kan innebära att hot och våld missuppfattas.

Läraryrket kan jämföras med de särskilda ungdomshemmen som Wästerfors (2009) och Andersson (2021) undersöker, där normaliseringen av det verbala våldet har blivit så pass vanligt att personalen inte lägger någon större vikt vid det. Istället talas det om "så är ungdomarna". Detta är två helt skilda yrken där våld och hot hanteras på olika sätt. Vår förförståelse utifrån att vi själva har bakgrund inom läraryrket är att lärare behöver få större handlingsutrymme att hantera dessa situationer, det lågaffektiva bemötandet fungerar inte i alla hotfulla situationer. Det är allmänt känt att lärare inte kan agera utan att oro sig för konsekvenser från vårdnadshavare eller som en polisanmälan. Att lärare idag inte har handlingsutrymme eller vågar agera kan förstärka elevernas bild av att de kan utsätta lärare för hotfulla situationer utan att bemöta tydliga konsekvenser.

Med tanke på att diagnoser som ADHD har ökat i dagens samhälle kan det tyda på att lärarna behöver fler resurser för att kunna klara av att bemöta eleverna utifrån deras förutsättningar. Detta är något som framträder i studiens empiri, och formar tanken hos oss om att det kan behövas extra stöd i form av pedagoger med specialiserad kompetens kring ungdomars olika behov och förutsättningar. I studien framkommer att vissa av lärarna efterfrågar hårdare konsekvenser för de elever som brukar hot och våld, och att hotfulla situationer innefattande verbalt våld inte tas på lika stort allvar som fysiskt våld.

Olsson (2021) belyser att lärare idag brottas med bristande resurser, vilket i kombination med hot och våld, kan göra det svårt för lärare att fokusera på sitt utbildningsuppdrag. Vår uppfattning är att det verbala våldets normalisering inte enbart påverkar lärares arbetsmiljö utan också skulle kunna innebära en stor risk för ungdomar i deras övergång från gymnasiet till arbetslivet. Att acceptera ett våldsbejakande språk inom skolmiljön kan leda till att eleverna träder in i arbetslivet med tron om att deras språkbruk är acceptabelt och kan innebära svårigheter med att ta sig in på arbetsmarknaden. Det här riskerar att bli ett samhällsproblem som behöver uppmärksammas i tidigt skede.

Ovanstående indikerar att problemet behöver tas på större allvar, och att större aspekter av våldet behöver uppmärksammas. Vi ser även att det verbala våldet behöver lyftas in i ljuset då det indirekt skapar en negativ miljö för både lärare och elever. Forte (2020) belyser att det indirekta våldet hamnat i skymundan, samtidigt beskriver även fler studier (Akbolat et al., 2021) att även vittnen till våld kan påverkas negativt. Detta innebär att lärare som bevittnar elevers hårda språkbruk eller fysiskt våld mellan varandra riskerar att utveckla psykisk ohälsa.

Läraryrket (2021) poängterar vikten av att det krävs ett förebyggande arbete från flera håll för att minimera förekomsten av hot och våld. Vi delar denna bild, den normaliserade våldskulturen i skolorna är en oroande utveckling som kräver åtgärder på flera nivåer. Skolledning och samhället behöver ta ett aktivt ansvar i att skapa en trygg och stödjande

skolmiljö för alla. Lärarna kan inte stå själva i sitt kämpande mot hot och våld, utan skollledning, samhälle och föräldrar behöver aktivt arbeta för en hållbar skolmiljö. Annars riskerar det att bli en ännu större lärarbrist än den som Huss (2024) beskriver.

Ledningens passivitet kan uppfattas som en förminskning av lärarnas yrkesroll. Tidigare nämnda studier belyser verkligheten som inte bara utbildningssektorn står inför utan också samhället i stort (Läraryrket 2021; SOU 2023:28; Huss, 2024). Vår studie visar tydligt att lärarna är måna om att försvara sin yrkesprofession. Detta skulle kunna vara en indikation på att lärarna internaliserar organisationens normer och kultur och samtidigt bortser från sitt eget välmående. Av våra fem intervjupersoner är det en person som har valt att ta en paus från läraryrket på grund av den hotfulla arbetsmiljö hen befann sig i. Det här går i linje med Scaramuzzinos (2020) som visar att människor varit benägna att lämna sitt arbete om arbetsmiljön varit präglad av hot.

6.4 Kritisk blick

Vi har vid genomförandet av vår studie valt att använda oss av ett specifikt par glasögon för att zooma in på studiens syfte. Vi har försökt att inkludera väsentliga studier, med det sagt, är vi medvetna om att vi kan ha förbisett relevanta studier eller perspektiv som skulle kunna ha berikat vår studie ytterligare. Slutligen, vår studie beskriver hotfulla situationer i skolor från lärarnas perspektiv snarare än att identifiera konkreta lösningar på problemet och hur detta ska förebyggas. Därav är det av vikt att notera att vår studie endast utgör en liten del av en mycket större diskussion kring skolvåld och lärares arbetsmiljö.

7. Slutsats

Uppsatsen belyser den komplexa verkligheten för gymnasielärare när det gäller hotfulla situationer och där den normaliserade våldskulturen i skolorna bidrar till svårigheten att skilja mellan jargong och verbalt våld. För att säkerställa en trygg och hälsosam arbetsmiljö för lärare krävs ett aktivt engagemang från samhälle, skollledning och föräldrar, samt ökad uppmärksamhet på det verbala och indirekta våldet. Detta är grundläggande för att lärarna ska kunna fokusera på undervisning och elevernas utveckling i en arbetsmiljö präglad av suddiga gränser och tydliga gråzoner.

7.1 Framtida forskning

Vår studie hade dessvärre inte utrymme att utforska lärarnas handlingsutrymme i hotfulla situationer. Vi ser däremot ett stort behov av att undersöka detta närmare. Som nämnt ovan, har lärare precis som alla andra yrken rätt att försvara sig i hot och våldssituationer. Dock verkar det för läraryrket gälla i teorin snarare än i praktiken. Det behöver riktas ett större fokus på lärares rätt att ingripa och försvara sig i hotfulla situationer. Detta tror vi skulle kunna bidra till att utforma effektiva strategier och policyer för att säkerställa en trygg arbetsmiljö för lärare, men också minska eleverns sätt att bruka hot och våld.

8. Referenslista

Andersson, Petter. (2021). *Hot, våld och emotionellt arbete på de särskilda ungdomshemmen Personalens berättelser*. Diss. Stockholm: Stockholms universitet.

<https://su.diva-portal.org/smash/get/diva2:1499998/FULLTEXT01.pdf>

Arbetsmiljöverket (2023). *Skolans förebyggande arbete mot hot och våld ska granskas*.

<https://www.av.se/press/skolans-forebyggande-arbete-mot-hot-och-vald-ska-granskas/>

Hämtad: 2024-02-17

Ben-Hayun, Shiran, German & Zysberg, Leehu (2023). "What does not kill me makes me stronger": Perceived negative and positive consequences of teachers' exposure to violence directed at them. *Psychology in the Schools*, 60, 2809–2824.

doi.org/10.1002/pits.22897

Berkowitz, Ruth., Bar-on, Naama., Tzafirir, Shay., & Enosh, Guy (2022). *Teachers' Safety and Workplace Victimization: A Socioecological Analysis of Teachers' Perspective*. *Journal of School Violence*, 21(4), 397–412.

doi.org/10.1080/15388220.2022.2105857

Bryman, Alan (2018). *Samhällsvetenskapliga metoder*. Tredje upplagan. Stockholm: Liber

Brottsförebyggande rådet, Brå (2024). *Kortanalys 1/2024: Hot och våld mot elever i skolmiljö: Om utvecklingen, vilka som utsätts och överlappning med mobbning*.

https://bra.se/download/18.f8efd6818d54c0e06d22d0/1706710147732/2024_Hot-och-vald-mot-elever-i-skolmiljo.pdf

Hämtad: 2024-03-02

Brottsförebyggande rådet, Brå (2022). *Skolundersökning om brott*.

<https://bra.se/statistik/statistiska-undersokningar/skolundersokningen-om-brott.html>

Hämtad: 2024-02-14

Estrada, Felipe., Granath, Sven., Shannon, David., & Törnqvist, Nina (2009). *Grövre våld i skolan*. Rapport 2009:6 Stockholm: Brottsförebyggande rådet

https://bra.se/download/18.cba82f7130f475a2f180003129/1371914721392/2009_6_grovre_vald_skolan.pdf

Hämtad: 2024-02-04

Forte (2020). *Rapport om våld i arbetslivet*.

<https://forte.se/app/uploads/2020/06/fort-0013-rapport-vald-i-arbetslivet-ta.pdf>

Hämtad: 2024-02-05

Göransson, Sara., Knight, Robin., Guthenberg, Johan., & Sverke, Magnus (2011). *Hot och våld i skolan: En enkätstudie bland lärare och elever*. Rapport 2011:15. Stockholm:

Arbetsmiljöverket

<https://www.av.se/globalassets/filer/publikationer/kunskapssammanstallningar/hot-och-vald-i-skolan-en-enkatstudie-bland-larare-och-elever-kunskapssammanstallningar-rap-2011-15.pdf>

Hämtad: 2024-02-07

Göransson, Sara., Näswall, Katharina., & Sverke, Magnus (2011). *Psykologiska perspektiv på hot och våld i arbetslivet*. Rapport 2011:7 Stockholm: Arbetsmiljöverket
<https://www.av.se/globalassets/filer/publikationer/kunskapssammanstallningar/psykologiska-perspektiv-pa-hot-och-vald-i-arbetslivet-kunskapssammanstallningar-rap-2011-7.pdf>
Hämtad: 2024-02-07

Huss, Jan (2024). *Ny Rapport: Lärarbristen ett hot mot Nordens länder*.
<https://www.vilarare.se/nyheter/lararbrist/lararbristen-ett-hot-mot-nordens-lander/>
Hämtad: 2024-01-15

Läraryrket (2021). *När tryggheten brister- En rapport om lärares utsatthet för hot och våld inom grundskolans årskurs 7–9, gymnasieskolan och vuxenutbildningen*.
<http://www.arbetslivinorden.org/nyheter/nyheter-2023/nar-tryggheten-brister>
Hämtad: 2024-01-26

Kawulich, Barbara B (2005). *Participant Observation as a Data Collection Method*. Forum: Qualitative Social Research. Volume 6, No. 2, Art. 43
<https://www.qualitative-research.net/index.php/fqs/article/view/466/997>

McMahon, Susan D., Martinez, Andrew., Espelage, Dorothy., Rose, Chad., Reddy, Linda A., Lane, Kathleen., Anderman, Eric M., Reynolds, Cecil R., Jones, Abraham., & Brown, Veda (2014). *Violence directed against teachers: Results from a national survey*. *Psychology in the Schools*, 51(7), 753-766.
doi.org/10.1002/pits.21777

Nejman, Fredrik (2021). *Så ska våldet stoppas – lärarnas krav*.
<https://www.vilarare.se/nyheter/skolvald/sa-ska-valdet-stoppas-lararnas-krav/>
Hämtad: 2024-02-14

Olivier, Elizabeth., Janosz, Michel., Morin, Alexandre. J. S., Archambault, Isabelle., Geoffrion, Steve., Pascal, Sophie., Goulet, Julie., Marchand, Alain., & Pagani, Linda. S (2021). *Chronic and Temporary Exposure to Student Violence Predicts Emotional Exhaustion in High School Teachers*.
doi.org/10.1080/15388220.2021.1875841

Olsson, Emma (2021). *9 av 10 lärare stressas av kraven på dokumentation*
<https://www.vilarare.se/nyheter/arbetsmiljo/sa-fortsatter-dokumentationsmonstret-vaxa/>
Hämtad: 2024-02-05

Patel, Emma & Holmberg, Stina (2015). *Hot och våld: Om utsatthet i yrkesgrupper som är viktiga i det demokratiska samhället*. Rapport 2015:12. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
https://bra.se/download/18.43d343f714ce4faf9081ce/1440752473386/2015-12_Hot_och_vald.pdf
Hämtad: 2024-02-11

Regeringen (2023). *Samhället mot skolattacker* (SOU 2023:28).
<https://www.regeringen.se/contentassets/ebfc939832bb48818c58776b4a8bbdea/samhallet-mot-skolattacker-sou-202328.pdf>
Hämtad: 2024-02-08

Scaramuzzino, Gabriella (2020). *Workplace violence: A threat to autonomy and professional discretion*

<https://du.diva-portal.org/smash/get/diva2:1512037/FULLTEXT01.pdf>

Hämtad: 2024-02-10

Scott, Marvin B & Lyman, Stanford M (1968). *Accounts*. American Sociological Review, Vol. 33, No. 1., pp. 46-62.

doi.org/10.2307/2092239

Statistiska centralbyrån (2022/2023). *Lärare utanför yrket*.

https://www.scb.se/contentassets/2ca63408535e45f782218da09803577e/uf0551_2022a01_br_a40br2306.pdf

Hämtad: 2024-01-25

Thelander, Joakim. (2006). *Mutor i det godas tjänst? Biståndsarbetare i samtal om vardaglig korruption*. Diss. Lund: Lunds universitet.

<https://lucris.lub.lu.se/ws/portalfiles/portal/4746784/26625.pdf>

Trost, Jan & Levin, Irene (2011). *Att förstå vardagen: med ett symbolisk interaktionistiskt perspektiv*. (4. Uppl.) Lund: Studentlitteratur.

Vetenskapsrådet (2002). *Forskningsetiska principer - inom humanistisk - samhällsvetenskaplig forskning*.

Waddington, P. A. J., Badger, Doug & Bull, Ray (2005). *Appraising The Inclusive Definition Of Workplace 'Violence'* The British Journal of Criminology, vol. 45, no. 2, sid. 141–164.

doi.org/10.1093/bjc/azh052

Wikman, Sofia (2016). *Varför ökar det arbetsrelaterade våldet?* Arbetsmarknad & Arbetsliv.

<https://journals.lub.lu.se/aoa/article/view/17710/16059>

Wästerfors, David (2009). *Konflikthantering i ungdomsvård ur ett sociologiskt perspektiv*.

<https://www.stat-inst.se/contentassets/14af256b0dae413f98e3e336e15e305b/konflikthanterin-g-i-ungdomsvard-ur-ett-sociologiskt-perspektiv.pdf>

9. Bilaga 1

Missivbrev

Hej!

Vi är två studenter från Personal och arbetslivsprogrammet på Högskolan Kristianstad som nu är inne på vår sista termin och ska därmed skriva vårt examensarbete. Vi har valt att fokusera på gymnasielärares upplevelser av hotfulla situationer i arbetsmiljön.

Vår studie ämnar kasta ljus över gymnasielärares upplevelser av hotfulla situationer, med särskilt fokus på det verbala våldet, i kontexten av ökad brottslighet och skolattentat i Sverige. Målet är att förstå det verbala våldets natur och dess konsekvenser för lärares välbefinnande. Dessutom kommer studien att utforska hur lärare använder copingstrategier för att hantera de här utmanande situationerna.

Vi har tagit del av relevant forskning och litteratur kring det aktuella ämnet, men vi skulle gärna vilja ta del av er upplevelse i rollen som lärare genom en intervju. Intervjun är semistrukturerad med fokus på tre teman: *Lärarnas definition av hot och våld (verbalt & fysiskt)*, *Reaktioner på hot & våld* och *Hantering av hotfulla situationer*. Tidsramen för intervjun är mer eller mindre 45 minuter och vi hoppas på givande diskussioner. Intervjuerna kommer att spelas in, transkriberas och förvaras på ett säkert ställe för att sedan raderas efter färdigställt examensarbete.

Under intervjun kommer vi att följa Vetenskapsrådets forskningsetiska principer. Det innebär att din medverkan är helt frivillig, och du har rätten att när som helst avbryta intervjun och dra tillbaka ditt deltagande om du så önskar. Vi försäkrar att din medverkan behandlas med strikt konfidentialitet, och resultaten kommer endast att användas i forskningssyfte.

Om ni har några frågor eller funderingar är ni välkomna att kontakta oss eller vår handledare för mer information.

Tack för att du ställer upp!

Bästa hälsningar,
Linda Borngård
Fanny Johansson

Kontaktuppgifter:

linda.borngard@gmail.com

ffanny.johansson@hotmail.com

Handledare:

Vesa Leppänen

vesa.leppanen@hkr.se

10. Bilaga 2

Samtyckesblankett

Samtycke till deltagande i studien om gymnasielärares upplevelser av hotfulla situationer i sin arbetsmiljö.

Med detta medgivande bekräftar jag att jag har erhållit både skriftlig och muntlig information om studien och samtycker till att delta. Jag har haft möjlighet att ställa frågor angående studien.

Jag har informerats om att de insamlade uppgifterna om mig kommer att behandlas konfidentiellt, på ett sådant sätt att min identitet inte kommer att röjas för obehöriga.

Jag är medveten om att min medverkan är helt frivillig och att jag har rätt att när som helst och utan närmare förklaring avbryta mitt deltagande.

Ort och datum _____

Förnamn och efternamn _____

Namnteckning _____

11. Bilaga 3

Intervjuguide

Bakgrundsfrågor

1. Vad heter du och hur gammal är du?
2. Vad har du för utbildning/behörighet?
3. Hur länge har du undervisat som lärare?
4. Vad jobbar du på för skola, är det en kommunal- eller en friskola?
5. I vilken årskurs/ämnen undervisar du just nu?

Teman

1. Lärarnas definition av hot och våld (verbalt, fysiskt)

- Vad är hot och våld för dig?
- Vilka är de vanligaste formerna av hot och våld du har varit med om i din arbetssituation?

2. Reaktioner på hot och våld

- Hur var din reaktion när du bevittnade eller själv blev utsatt för en hotfull/våldsam situation? (ex din sinnesstämning, blev du rädd, kände du dig lugn, otrygg, inte påverkad?)

3. Hantering av hotfulla/våldsamma situationer

- Hur hanterade du situationen? (Ditt agerande vid tillfället)
- Vad utmynnade situationen i? (ex kom polisen, fick andra lärare bryta in eller kunde du själv styra av det själv?)

4. Konsekvenser av hot och våld

- Fick du något stöd att bearbeta situationen? (ex av kollegor, rektor, företagshälsa, närstående)
- Hur kände du dig efteråt? (ex din sinnesstämning, rädsla, likgiltig, otrygg, inte påverkad)

5. Hanteringsstrategier

- Har du några strategier för att hantera ovanstående situationer?